

**Dilqəm
ƏHMƏD**

25 sentyabr 1939-cu ildə Ankarada Kitab Sevənler Qurumu adlı cəmiyyət yaradılıb. Cəmiyyətin fəxri sədri ədliyyə naziri Fəthi Okyar olub. Təsisçiləri isə

və sevgisini aşılacaq rəsmi və elmi-pedaqoji əsərləri.

Nizamnaməyə görə, əgər bu mövzuda kitablar nəşr edilibsə, qurum

xil olmayan şəxslərdən məmur-lar da çalışdırıla bilərdi. Cəmiyyətin üzvləri ayda 25 quruşdan 10 lirəyə qədər üzlük haqqı verməli idilər.

Nizamnaməyə görə kitabdən

adamlarının adlarına rast gəli-rik... Çağımız "milliyyət əsri" damğasını daşıyır. Bəzi millətlər öz qan qardaşlarının yüzde iyirmi-otuzunun yaşadığı torpaqları açıqca mənimsədikləri "anşlüs-

nun Türkiyə xaricində yaşayan türklərlə bağlı iş görməsi CXP ümumkatibi Fikri Tüzerin müdaxiləsinə səbəb olub və o, cəmiyyəti Xalq Evlərinə birləşdirib.

Qurumun ilk kitabı olan Ziya

Kitab Sevənler Qurumu

"Türkçülüğün əsasları" kitabını ilk dəfə latın qrafikasında çap edən cəmiyyət

əşağıdakı tanınmış şəxslərdi:

Kütahya millət vəkili və Ankara Dil, Tarix və Coğrafiya Fakültəsinin professoru Besim Atalay;

Türkiyə Böyük Millət Məclisi Kitabxanasının müdiri Nebil Buharalı;

TBMM-də İnşaat Komissiyası üzvü Reha Oğuz Türkkən;

Kadastro fənn məmuru Er-tuğrul Lami Yener.

Cəmiyyətin qurucu üzvləri 23 oktyabr 1939-cu ildə yığıncaq keçirərək ilk idarə heyətini seçiblər. Seçkilər nəticəsində:

Danışman: Qurumun yolgöstəranisi: Besim Atalay (Kütahya millət vəkili və professor)

Sədr: Mehmet Sadık Aran ("Cumhuriyet" qəzetinin mühərriri və müxbiri)

Sədr müavini: Nebil Buharalı (TBMM Kitabxana müdiri)

Ümumi katib: R.Oğuz Türkkən (TBMM-də İnşaat Komissiyasından)

Mühasib və xəzinədar: Er-tuğrul Yener

Cəmiyyət Ankara-Yenişehir-də Deliller təpəsi Kavaklıdərə caddəsi 32/1 ünvanında yerləşib. Qurumun universitetlər üzrə təmsilçisi İsmet Tümürk olub.

Cəmiyyətin nizamnaməsinə görə qurum əşağıdakı mövzulu əsərləri çap və təmin etməli idi:

Türk inqilabına xidmət edən və altı ox (cümhuriyyətçilik, xalqçılıq, dünyəvilik, milliyyətçilik, dövlətçilik, inqilabçılıq) prinsiplərini mədəni dünyamıza daxil edən;

Ümumi mədəniyyəti artıran və elmi zehniyyəti aşılaxan;

Münəvvərdə, xalqda və gənclikdə millətin tərəqqisi üçün faydalı hisslərin kök atmasına yarayan;

Uşaqlar üçün yurd, millət, bilgi, vəzifə və tərəqqi məfhum

Qurumun ilk kitabı olan Ziya Gökalpın "Türkçülüğün əsasları" 1940-cı ildə İstanbulda nəşr edilib. Kitaba qurumun ümumi katibi R.Oğuz Türkkən ön söz yazıb. Bu ön sözdə cəmiyyətin məqsədi bu şəkildə izal olunub: "Kitab Sevənler Qurumu Türk kültürünü ucaltmaq, türkçülüğü ilkin elmi əsaslarla izah etmək, sonra bu ideali bütün Türk ruhlarının günəşi etmək üçün çalışacaqdır... Qüdrətli kadrlarla türkçülüğü yepyeni bir metod daxilində hər cəbhədən izah edəcəyik"

nəşriyyatlardan və ya şəxslərdən mətbəə qiymətinə üzvləri üçün satın almalı, xalqın ümumi istifadəsi üçün bu kitablardan və müxtəlif dillərdən bu mövzulu əsərlərdən ibarət kitabxana təsis etməli idi. Qurum yuxarıda adı çəkilən mövzuda əsər yazan müəlliflərlə anlaşaraq onların kitablarının nəşrinə nail olmalı idi. Bunları edərəkən məqsəd ölkədə mədəni səviyyəni artırmaq olduğu üçün nə qurum, nə də müəlliflər qazanc əldə edirdi.

Hər bir türk vətəndaşı quruma üzv ola bilərdi. Bunun üçün 4 fotoşəkil və 16 quruşluq marka tələb olunub. Cəmiyyət başqa şəhərlərdə də şöbə açmaq səlahiyyətinə sahib idi. Hər yüz nəfərin seçdiyi bir nəfər qurumun ümumi heyətinin üzvü ola bilərdi. Ümumi heyət ildə bir dəfə toplanmalı idi. İdarə heyəti cəmiyyətin ilk quruluşu əsnasında müəssisələr tərəfindən təsis edilib. Lazım gəldiyi təqdirdə idarə heyəti altı şəxsdən ibarət elmi heyət də seçə bilərdi. Əsərlərin nəşri, seçilməsi, müəlliflərlə müzakirə, uzlaşma, kitabların yayımı, üzvlərlə olan münasibətlər, büdcə və sair idari işlər idarə heyətinin vəzifələrinə daxildir. İdarə heyəti 5 nəfərdən ibarətdi: Müşavir, sədr, sədr müavini, ümumi katib, mühasib. Lazım gələrsə, heyət idari məclisə də

əldə edilən gəlir növbəti kitabın çapına xərclənməli idi.

9 mart 1940-cı ildə Ankara Xalq Evinin Şərq salonunda qurumun ümumi heyətinin yığıncağı keçirilib, gündəliyə bu məsələlər çıxarılıb: **Yığıncaq rəisinin seçilməsi; Dörd aylıq fəaliyyət raporu; Nizamnamənin yenilənməsi; yeni idarə heyətinin seçilməsi; Təkliflər.** Qurumun fəxri sədri, ədliyyə naziri Fəthi Okyarın rəyasətində baş tutan illik toplantıda millət vəkili və professorlar da iştirak ediblər. Okyar qurumun gələcək inkişafından, ölkəyə xeyirli xidmət göstərəcəyindən ümidvar olduğunu bildirib. Toplantıda bildirilib ki, qurum Ziya Gökalpın "Türkçülüğün əsasları" adlı kitabını ilk dəfə olaraq latın qrafikasında çap edib. İki kitabın da nəşri həyata keçiriləcəkdir. Fəthi Okyarla xatirə şəkil çəkdirilib, tezliklə qurumun "Bozkurt" adında jurnalının da çıxacağı bildirilib.

"Vakit" qəzetində cəmiyyət haqqında çıxan xəbərdə qurumun fəaliyyəti müsbət dəyərlən-

lər" arxasınca qaçdıqları bir dövrdə bizim də özümüzü, öz cəvəhərlərimizi araşdırmağımız yerində bir əmək sayılır".

27 aprel 1940-cı ildə qurumun ikinci ümumi toplantısı baş tutub. Bu toplantı ilə bağlı xəbərlərdən aydın olur ki, cəmiyyətin ikinci kitabı da işıq üzünə görüb. Bu, Əhməd Hikmət Müftüoğlunun "Çağlayanlar" adlı əsəridir. Bu toplantıdan sonra Kitab Sevənler Qurumu Xalq Evlərinin tabeliyinə keçib, fəaliyyətinə orada davam edib. 2 may 1940-cı ildə "Vakit" qəzetində çap olunan məqalədə qurumun fəaliyyəti tənqid edilib, cəmi iki kitabın köhnə əlifbadan transliterasiya edildiyi bildirilib. Məqalə müəllifi qurumun İngiltərədəki "Book Society" kimi fəaliyyət göstərməsinin gərəkliliyini qeyd edib, oradakı kimi tanınmış bir yazıçının idarə edib, faydalı əsərləri xalqa tövsiyə edə biləcəklərini yazıb.

Beləliklə, 1939-cu ilin sentyabrında fəaliyyətə başlayan Kitab Sevənler Qurumu 1940-cı

Gökalpın "Türkçülüğün əsasları" 1940-cı ildə İstanbulda nəşr edilib. Kitaba qurumun ümumi katibi R.Oğuz Türkkən ön söz yazıb. Bu ön sözdə cəmiyyətin məqsədi bu şəkildə izal olunub: "Kitab Sevənler Qurumu Türk kültürünü ucaltmaq, türkçülüğü ilkin elmi əsaslarla izah etmək, sonra bu ideali bütün Türk ruhlarının günəşi etmək üçün çalışacaqdır... Qüdrətli kadrlarla türkçülüğü yepyeni bir metod daxilində hər cəbhədən izah edəcəyik".

Ön sözdən aydın olur ki, Zeki Velidi Toğan, Şevket Raşit Hatipoğlu, Abdülkadir İnan, Besim Atalay, Mahmut Esat Bozkurt, Y.Ziya Özer kimi professorlar, eləcə də Avni Motun, Saffet Engin, Orhan Babaoğlu, Şerif Korkut, Vefik Vassaf Akan, F.Nafiz Uzluk və s. alimlərin əsərləri cəmiyyətin nəşrləri arasında çıxacaqdı. Kitabın ön sözünün əmək qismində idarə heyətinin üzvlərinin adları yazılıb, orada sədr Mehmet Sadık Aran sabiq Azərbaycan məbusu və jurnalist kimi qeyd olunub. Bizim maraqlandıran da bu məsələdir.

Mehmed Sadıq Aran (Məhəmmədsadıq Axundzadə) Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə Zəngəzurun deputatı olub, işğaldan sonra ömrünü İran, Finlandiya, Türkiyə kimi ölkələrdə keçirib. Türkiyədə Azərbaycan dərnişini qurub, "Cumhuriyet" qəzetinin əməkdaşı olub. "Türk yolu", "Şərq yolu" kimi qəzetlər çıxaran Aran bir neçə kitabın da müəllifidir. 1971-ci ildə

dirilib: "Ankarada bir kitab sevənler cəmiyyəti qurulmuş. Başlarında ədliyyə naziri Fəthi Okyar kimi ciddiyyəti və yaradıcı qüdrəti ilə tanınmış bir şəxsiyyət də var. İdarə heyəti arasında da bir çox tanınmış elm və sənət

ilin aprelində Xalq Evlərinin təbəçiliyinə verilib, bununla da müstəqil fəaliyyəti sona çatıb. Reha Oğuz Türkkən 1944-cü il türkçülük-turançılıq mühakiməsi ilə bağlı çıxışında söylədiklərinə görə, Kitab Sevənler Qurumu

İstanbulda vəfat edib. Cəmiyyətin ömrü qısa olduğu üçün mətbuatda da məlumat olduqca azdır. Bu məlumatlar arasında Sadıq Aranın qurumda nə kimi işlər gördüyünü müəyyən etmək